

Соціальна ідентичність та конфлікти в модерному соціумі

Робоча програма навчальної дисципліни (Силабус)

Реквізити навчальної дисципліни

Рівень вищої освіти	<i>Перший (бакалаврський)</i>
Галузь знань	<i>C - соціальні науки, журналістика, інформація та міжнародні відносини</i>
Спеціальність	<i>C5 Соціологія</i>
Освітня програма	<i>Врегулювання конфліктів і медіація</i>
Статус дисципліни	<i>Нормативна</i>
Форма навчання	<i>заочна</i>
Рік підготовки, семестр	<i>3 курс, 6 семестр</i>
Обсяг дисципліни	<i>5 кред. ЄКТС / 150 годин: лекції – 14 год., семінарські – 16 год., самостійна робота – 120 год.</i>
Семестровий контроль/ контрольні заходи	<i>Екзамен, МКР</i>
Розклад занять	<i>https://schedule.kpi.ua/</i>
Мова викладання	<i>Українська</i>
Інформація про керівника курсу / викладачів	<i>к.соц.н., доцент Коржов Геннадій Олександрович, korzhovga@gmail.com</i>
Розміщення курсу	<i>https://classroom.google.com/u/0/c/ODEyMTk4NjA0NDgz</i>

Програма навчальної дисципліни

1. Опис навчальної дисципліни, її мета, предмет вивчення та результати навчання

В загальному сенсі ідентичність можна визначити як, з одного боку, уявлення індивіда про самого себе як носія певних якостей, рис, властивостей, вмінь тощо, які відрізняють його від інших людей, роблять його своєрідним і неповторним, а також надають відчуття тяглості і спадковості, незмінності в часі та просторі. З іншого боку, ідентичність передбачає само-ототожнення індивідом себе з певними соціальними, професійними, національними, територіально-просторовими, класовими, релігійними та іншими спільнотами, емоційне та нормативно-ціннісне ставлення до своєї групової належності. В першому випадку прийнято казати про персональну або особисту ідентичність, а в другому – про колективну або групову. І перша, і друга за своїм природою, походженням і моделями презентації є соціальною.

Ідентичність належить до числа найбільш актуальних феноменів, які протягом кількох останніх десятиліть привертають підвищену увагу не тільки науковців, але й політиків, журналістів і широкого загалу. Зацікавленість в даній проблематиці не є випадковою і пояснюється тими глобальними трансформаціями, які є безпрецедентними за своїми масштабами та глибиною, втягують до орбіти свого впливу тією чи іншою мірою всі суспільства. Ідентичність набуває характер проблеми, коли те, що зовсім недавно видавалось цілісним, стійким і стабільним, набуває рис сумнівності, плинності та невизначеності. Відомий англійський соціолог Е.Гіденс характеризує сучасну ідентичність як таку, що переживає «кризу», а інший видатний мислитель З.Бауман визначає новітню ситуацію з ідентичністю як її «відкриття» в глобалізованому світі. Подібні характеристики не випадкові та відображають особливості реальних ідентифікаційних процесів в сучасну добу. Дана тематика є надзвичайно актуальною для сучасної України, де останніми роками посилюються процеси становлення сучасної української нації, зміцнення національної ідентичності і, водночас, поширення проєвропейських орієнтацій та європейської ідентичності. Ці зміни в ідентифікаційних моделях і практиках відбуваються на тлі глибоких трансформацій різних сфер життя та військового конфлікту на сході країни, а з 2022 року – повномасштабного вторгнення Росії в Україну.

Ми живемо в епоху радикальних соціальних перетворень, які відбуваються на локальному, регіональному, національному та глобальному рівнях та які призводять до глибокої кризи в царині конструювання та підтримування соціальних ідентичностей. Знайомі, вкорінені та санкціоновані суспільством зразки та моделі само-ідентифікації зазнають істотних змін, ставляться під сумнів, підриваються, в той час як нові ще тільки формуються. Відбуваються зміни всієї системи категоризації навколишнього світу. Ось чому вивчення процесів само-ідентифікації становить винятковий теоретико-пізнавальний та науково-практичний інтерес.

Соціальна ідентичність може розглядатись як принцип пізнання та орієнтації в навколишньому соціальному середовищі та як стрижневий елемент в системі соціальної категоризації світу. Спільна ідентичність зумовлює подібність об'єктивних інтересів, соціальних практик, ціннісних орієнтацій, структурних контекстів і змісту соціальної інтеракції, наявність конгруентних картин світу та схожість «Я-концепцій». Вірогідно, що носії певної ідентичності поділяють ті ж самі когнітивні моделі, тобто принципи категоризації навколишнього світу, його розподілу на «ми» та «вони», компоненти світогляду, розуміння матеріальних і політичних умов і інтересів. Врешті речт, це призводить до створення символічних і ментальних кордонів, соціальної дистанції та конфліктів між групами та категоріями.

Відповідно до вимог ОПП **метою дисципліни** є формування у студентів здатностей:

- Здатність застосовувати знання в практичних ситуаціях (ЗК01);
- Здатність працювати в команді (ЗК03);
- Здатність бути критичним і самокритичним (ЗК04);

- Навички міжособистісної взаємодії (ЗК07);
- Здатність оперувати базовим категоріально-понятійним апаратом соціології (ФК01);
- Здатність здійснювати аналіз соціальних причин та наслідків конфлікту (ФК09).

Завданням дисципліни є формування наступних результатів навчання:

- Використовувати понятійний апарат соціології в освітній, дослідницькій та інших сферах професійної діяльності (РН01);
- Пояснювати закономірності та особливості розвитку і функціонування соціальних явищ у контексті професійних задач (РН04);
- Розуміти соціологічні теорії конфліктів та миру, причин та особливостей перебігу регіональних та етнічних конфліктів у світі, методів та процедур їх врегулювання та попередження (РН13).

2. Пререквізити та постреквізити дисципліни (місце в структурно-логічній схемі навчання за відповідною освітньою програмою)

Пререквізити: для успішного засвоєння даної дисципліни бажано мати базові навички роботи зі спеціалізованим програмним забезпеченням з обробки та аналізу кількісної соціальної інформації (напр., Excel та/або OCA, SPSS) та середній рівень володіння англійською мовою не нижче A2.

Постреквізити: Соціологічні дослідження соціальних структур.

3. Зміст навчальної дисципліни

Розділ 1. Теоретико-методологічні аспекти дослідження ідентичності в класичній та сучасній соціологічній думці.

Тема 1. Вступ до курсу «Соціальна ідентичність та конфлікти в модерному соціумі».

Тема 2. Ідентичність особистості як предмет аналізу в соціальній психології.

Тема 3. Соціальна ідентичність: поняття, контексти, концепції.

Тема 4. Рольова концепція особистості та соціальна ідентичність.

Тема 5. Соціологічні концептуалізації ідентичності: класичний етап.

Тема 6. Соціологічні концептуалізації ідентичності: пост-класичний (сучасний) етап.

Тема 7. Конфлікти ідентичностей в сучасному світі.

Тема 8. Територіальні ідентичності.

Тема 9. Національна ідентичність.

Розділ 2. Методологія та методи дослідження ідентичностей в модерному соціумі. Соціальні ідентичності та конфлікти в модерну добу.

Тема 10. Методологічні аспекти емпіричного дослідження соціальної ідентичності.

Тема 11. Соціальна ідентичність в історичному контексті.

Тема 12. Кількісні методи вимірювання соціальної ідентичності.

Тема 13. Якісні методи дослідження соціальної ідентичності.

Тема 14. Політика ідентичності, мультикультуралізм та конфлікти ідентичностей в сучасному світі.

Тема 15. Методологія і методи дослідження національної ідентичності.

Тема 16. Європейська ідентичність.

Тема 17. Конструювання соціальної ідентичності методами автобіографічного нарративу.

Тема 18. Модульна контрольна робота.

4. Навчальні матеріали та ресурси

4.1. Базова література:

1. Аршава І.Ф. Соціальна ідентичність особистості в модернових умовах: колективна монографія /І.Ф. Аршава [та 14 інших]; за науковою редакцією І.Ф. Аршава. Дніпро: К.О. Біла, 2018.
2. Кравченко Б. Соціальні зміни і національна свідомість в Україні ХХ ст. Київ: Основи, 2025.
3. Міхеєва О., Шевель О. Розвиток національних ідентичностей в Україні // Нариси новітньої історії України, 1991-2021; зб.ст. / ред. М.Мінаков, Г.Касьянов, М.Роджанські. Київ: Laurus, 2021. С. 255-289.
4. Мюррей Ч. Людське різноманіття. Природа статі, раси і класу / Пер. з англ. Київ: Bookchef, 2025.
5. Трумен К. Еволюція сучасної ідентичності / Пер. з англ. Київ: Наш Формат, 2025.
6. Фукуяма Ф. Ідентичність. Потреба в гідності й політика скривдженості / Пер. з англ. Київ: Наш Формат, 2023.

4.2. Допоміжна література

1. Андерсон Б. Уявлені спільноти / Пер. з англ. Київ: Критика, 2001.
2. Гібернау М. Ідентичність націй / Пер. з англ. Київ: Темпора, 2012.
3. Гнатюк О. Прощання з імперією. Українські дискусії про ідентичність / Пер. з пол. Київ: Критика, 2005.
4. Злобіна, О. Тенденції змін національно-громадянської ідентичності під час війни: нарративний аналіз // Соціологія: теорія, методи, маркетинг, 2024, 3, 5–24, <https://doi.org/10.15407/sociology2024.03.005>.
5. Коржов Г.О. Територіальні ідентичності: концептуальні інтерпретації в сучасній зарубіжній соціологічній думці // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. 2010. №1. С.107-124.
7. Куромія Х. Зрозуміти Донбас / Пер. з англ. Київ: Дух і Літера, 2016.
8. Львів – Донецьк: соціальні ідентичності в сучасній Україні / Україна модерна. Спеціальний випуск / За ред. Я.Грицака, А.Портнова, В.Сусака. Київ-Львів: Критика, 2007.
9. Мід Дж. Г. Дух, самість і суспільство. З точки зору соціального біхевіориста / Пер. з англ. Київ: Український Центр духовної культури, 2000.
10. Рябчук М. Долання амбівалентності. Дихотомія української національної ідентичності. Історичні причини та політичні наслідки. Київ: ІІІЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2019.
11. Сміт Е. Національна ідентичність / Пер. з англ. Київ: Основи, 1994.
12. Штомпка П. Соціальний капітал. Теорія міжособистісного простору / Пер. з пол. Київ: Дух і літера, 2022.
13. Burke P., Stets J. Identity Theory. Oxford: Oxford University Press, 2022.
14. Castels M. The Power of Identity. Chichester: Wiley-Blackwell, 2024.
15. Damkier, S. A., & Ozer, S. (2022). Social Identity and Well-being: A Cross-Cultural Examination of Social Identity and Well-being in Light of the Accelerating Cultural Globalisation. *Psychology and Developing Societies*, 34(1), 125-145. <https://doi.org/10.1177/09713336221080640>.
16. Giddens A. Modernity and Self-Identity. Self and Society in the Late Modern Age. London: Polity, 2021.
17. Harris P. Identity by design. Ind.publ., 2025.

18. Hajek C. (2021). Entrepreneurial Social Identity Management Through Language Use. *Journal of Language and Social Psychology*. Vol. 40 (4). <https://doi.org/10.1177/0261927X211019079>.
19. Jenkins R. *Social Identity*. 5th ed. London, New York: Routledge, 2023.
20. Kulyk, V. (2024). National Identity in Time of War: Ukraine after the Russian Aggressions of 2014 and 2022. *Problems of Post-Communism*, 71(4), 296–308. <https://doi.org/10.1080/10758216.2023.2224571>.
21. *Measuring Identity: A Guide for Social Scientists* / Abdelal R., Herrera Y., Johnston A.I., McDermott R. (eds.). Cambridge: Cambridge University Press, 2021.
22. *Identity: Unique and shared*; Breakwell G.; Sage; 2023
23. Akerlof G., Kranton. *Identity Economics: How Our Identities Shape Our Work, Wages, and Well-Being*. Princeton: Princeton University Press; 2022.
24. Pietroni P. *The Tyranny of Identity*. London, New York: Routledge, 2024.
25. Cohen R. *Frontiers of Identity: The British and the Others*. London, New York: Routledge, 2025.
26. Bithymitris G. *Class, Trauma, Identity: Psychosocial Encounters*. London, New York: Routledge, 2023.
27. Gur, F. A., & Mathias, B. D. (2021). Finding Self Among Others: Navigating the Tensions Between Personal and Social Identity. *Entrepreneurship Theory and Practice*, 45(6), 1463-1495. <https://doi.org/10.1177/10422587211038109> (Original work published 2021)
28. Hill C. *Prejudice, Identity and Well-Being: Voices of Diversity Among College Students*. London, New York: Routledge, 2022.
29. Williams J.P., Schwarz K.C. (eds.). *Studies on the Social Construction of Identity and Authenticity*. London, New York: Routledge, 2021.
30. Cover R. *Identity and Digital Communication: Concepts, Theories, Practices*. London, New York: Routledge, 2023.

4.3. Навчальні онлайн ресурси

1. <http://www.socio-journal.kpi.kiev.ua> – Вісник КПІ ім. Ігоря Сікорського. Соціологія. Політологія. Право.
2. <http://i-soc.com.ua/journal/content.php> – Соціологія: теорія, методи, маркетинг.
3. <http://www.nbuv.gov.ua> – Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського.
4. <https://prometheus.org.ua> – Онлайн-курси України та світу.
5. <https://coursera.org> – Онлайн-курси.

Всі зазначені вище джерела є доступними в бібліотеці КПІ ім. І.Сікорського, Інтернеті або на сторінці дисципліни в Google Classroom, а також в методичному кабінеті кафедри соціології (ауд. 503, корп.7). Обов'язкові до прочитання фрагменти будуть вказані під час проходження відповідних тем.

5. Методика опанування навчальної дисципліни(освітнього компонента)

Лекційні заняття

Лекція 1. Тема: Вступ до курсу «Соціальна ідентичність та конфлікти в сучасному соціумі»

Основні питання: Актуалізація ідентифікаційної проблематики в сучасному світі: причини та наслідки. Предмет дисципліни, структура та задачі курсу. Зв'язок курсу з іншими дисциплінами соціально-гуманітарного циклу та її місце в системі професійної підготовки соціолога. Філософія, психологія та соціологія ідентичності: специфіка підходів.

СРС: Порівняти поняття «соціальна роль» і «соціальна ідентичність». Записати в таблиці критерії порівняння та результати аналізу.

Лекція 2. Тема: Ідентичність особистості як предмет аналізу в соціальній психології

Основні питання: Соціально-психологічне осмислення проблеми ідентичності: Я-образ, Я-концепція, само-категоризація. Соціально-психологічні теорії ідентичності (теорія соціальної ідентичності Г.Теджфел, теорія соціальної категоризації Дж.Тернер).

СРС: Проаналізувати результати тесту на визначення локусу контролю.

Лекція 3. Тема: Соціальна ідентичність: поняття, контексти, концепції

Основні питання: Найважливіші поняття ідентифікаційної теорії. Ідентичність індивідуума (особиста, персональна ідентичність). Групова (колективна) ідентичність (ідентичність групи). Соціальна ідентичність. Культурна ідентичність. Творення та відтворення ідентичності в дискурсах (наративах, риторичі, репрезентаціях) та соціальних практиках. Зовнішнє та внутрішнє трактування ідентичності.

СРС: Проаналізувати результати тесту 20 самовизначень «Хто Я?» згідно запропонованої викладачем схеми.

Лекція 4. Тема: Рольова концепція особистості та соціальна ідентичність

Основні питання: Ідентичність в системі соціологічного теоретизування. Концептуальні підходи до вивчення ідентичності в соціології (короткий огляд). Сучасні тренди дослідження ідентичності. Е.Дюркгайм про природу ідентичності в суспільстві модерну. Рольова концепція особистості. Теорії соціалізації та формування ідентичності. Критика структурно-функціоналістської моделі ідентичності.

СРС: Прочитати розділ «Структура впливу: локальний и космополітичний типи впливових людей» із книги Р.Мертон «Соціальна теорія і соціальна структура». Зробити порівняльну таблицю людей із локальною та космополітичною ідентичностями.

Лекція 5. Тема: Соціологічні концептуалізації ідентичності: класичний етап

Основні питання: Класичні концепції вивчення ідентичностей та ідентифікаційних процесів. Структурна (структурно-функціональна) парадигма дослідження проблематики ідентичності. Теорія ідентифікації Фрейда та її можливі соціологічні імплікації. Роль Е. Еріксона в розробці теорії ідентичності. Теорія ідентичності Дж.Г.Міда.

СРС: Порівняти імпульсивне та рефлексивне «Я» (I – me). Результати порівняння презентувати у вигляді таблиці.

Лекція 6. Тема: Соціологічні концептуалізації ідентичності: пост-класичний (сучасний) етап

Основні питання: Етнометодологія соціальної ідентичності. Ідентичність особи у світі повсякденних соціальних дій (Г.Гарфінкель). Рольова ідентичність та техніки презентації в

драматургічній соціології І.Гофмана. Поняття «рольової дистанції» як механізму підтримування Я-ідентичності. Три моделі ідентичності Р.Роббінса ('Identity Culture and Behaviour'): модель здоров'я, інтеракційна та світоглядна моделі. Структурно-процесуальна психосоціологічна модель ідентичності (G.Breakwell, M.Melchior, Z.Bokszański): структурні елементи та динамічні процеси (акомодація, асиміляція, оцінювання). «Ідентичність під загрозою»: джерела загроз і стратегії їх подолання (Г.Брейквел). Чотири принципи ідентичності (самоповага, само-ефективність, своєрідність, безперервність). Постмодерністська лінія теоретизування. Критика досліджень ідентичності, концептуальних понять і дослідницьких стратегій (Р.Брюбейкер, Ф.Купер).

СРС: Розглянути три моделі конструювання ідентичності М.Кастельса та застосувати їх до конкретного прикладу.

Лекція 7. Тема: Конфлікти ідентичностей в сучасному світі

Основні питання: Есенціалістська та конструктивістська інтерпретації соціальної ідентичності. Концепція національної ідентичності (Е.Сміт). «Уявлена спільнота» (Б.Андерсон). Мультикультуралізм, політика визнання та ідентичність (Ч.Тейлор). Етнічна та національна ідентичності як фактор політичного конфлікту. Індивідуальні та групові ідентичності в розгортанні насильства.

СРС: У вигляді тез викласти основні положення радянської «культурно-історичної школи» (Л.Виготський, А.Лурія, А.Леонтьєв, М.Бахтін).

Семінарські (практичні) заняття

Основні цілі практичних занять – засвоєння матеріалу лекцій та результатів самостійної роботи студентів, поглиблення здобутих знань, формування навиків підготовки виступів, формулювання та відстоювання власної позиції, а також набуття навичок аналізу соціологічної інформації з використанням спеціалізованого програмного забезпечення.

Основні завдання циклу практичних занять:

- Сформулювати плюралістичне та науково обґрунтоване соціологічне мислення у студентів у процесі опрацювання ними різноманітних теоретико-методологічних і методичних підходів до вивчення проблем ідентичності, результатів дослідження різних типів і форм соціальної ідентифікації;
- Навчити застосовувати отримані знання та вміння для проведення власних міні-досліджень, комбінуючи якісні та кількісні методи збирання та аналізу емпіричних даних.

Семінарське заняття 1. Тест 20 самовизначень «Хто Я».

План: Теоретико-методологічне підґрунтя тесту двадцяти самовизначень «Хто Я». Інструкція до тесту. Соціальні ролі vs індивідуальні риси. Індивідуальна vs соціальна ідентичність. Шкала аналізу ідентифікаційних характеристик. Кількісний етап обробки результатів тесту. Психолінгвістичні аспекти ідентичності.

СРС: Проаналізувати результати тесту 20 самовизначень «Хто Я?» згідно запропонованої викладачем схеми.

Семінарське заняття 2. Культурні ідентичності в сучасному світі: мультикультуралізм та визнання.

План: Сутність і типологія культурних ідентичностей. Вибір і винахід соціальних ідентичностей в умовах індивідуалізму: можливості та обмеження. Сутність, різновиди та наслідки

мультикультуралізму. Діалогічна природа ідентичності. Автентичність і політика визнання в публічній сфері.

СРС: Порівняйте погляди на політику мультикультуралізму двох авторів Мюррея та Тейлора. Які аргументи вони наводять на підтримку власних оцінок? Наскільки обґрунтованими є вони? З якими аргументами ви погоджуєтесь, а які поставили б під сумнів? Чому? Висловіте власну позицію з даного питання.

Семінарське заняття 3. Символіко-інтераціоналістські концепції соціальної ідентичності.

План: Підхід У.Джеймса до вивчення ідентичності (I – me). Внесок Ч.Х.Кулі в розвиток ідей про природу людського Я. Концепція «дзеркального Я» і первинна група. Теорія ідентичності Дж.Г.Міда. Імпульсивне та рефлексивне «Я» (внутрішньопсихічне – соціальне, I – me). Ідентичність як прийняття ролі іншого. Формування ідентичності в процесі соціалізації. «Значущі інші» та «узагальнений інший». Критична оцінка теорії ідентичності Дж.Г.Міда.

СРС: Складіть глосарій понять (мінімум 10-12 понять та їхні визначення), які використовують У.Джеймс, Ч.Х.Кулі, Дж.Г.Мід при побудові теорії ідентичності в рамках символіко-інтераціоналістського підходу.

Семінарське заняття 4. Концепція особистої та соціальної ідентичності Норберта Еліаса.

План: Основні концептуальні положення соціології Н.Еліаса. Співвідношення між особистою та соціальною ідентичністю в історичному процесі. Причини та прояви домінування Я-ідентичності. Процес цивілізації як зміна поведінки та психічної організації особистості. Поняття габітусу та механізми його трансформації. Приклад протікання процесу цивілізації (на основі одного фрагменту із книги «Процес цивілізації»).

СРС: Зробити опорний конспект праці Н.Еліаса «Зміна балансу між «Я» та «Ми». Визначити основні причини зміни балансу між особистою та колективною ідентичностями.

Семінарське заняття 5. Соціальні ідентичності в сучасному українському соціумі: тренди і перспективи.

План: Проблема соціальних ідентичностей в сучасній українській соціології: ключові аспекти. Регіональна ідентичність в українському суспільстві. Приклад Донбасу. Можливості та сенс порівняння Львову та Донецьку через призму соціальних ідентичностей: соціальні, культурно-історичні, національні, демографічні чинники. Історичні виміри ідентичності. Трендове соціологічне дослідження «Львів-Донецьк: соціологічний аналіз групових ідентичностей та ієрархій суспільних діяльностей – 1994, 1999, 2004, 2009». Методика дослідження: переваги та обмеження.

СРС: Порівняти основні положення теорій ідентичності, сформованих в рамках символічного інтераціоналізму, феноменології та етнометодології. Зробити висновки. Як ці теорії можна застосувати для дослідження сучасного українського соціуму?

Семінарське заняття 6. Соціальна ідентичність в епоху високого модерну.

План: Проблеми ідентичності в концепції З.Баумана. «Плинна сучасність». Ідентичності в епоху глобалізації. Криза приналежності та національна ідентичність в сучасних умовах. Ідентичності в умовах радикализованого модерну (концепція Е.Гіденса): три рівні структури особистості (дискурсивна свідомість, практична свідомість, несвідоме), рефлексивність акторів. Ризик, онтологічна безпека та ідентичність. Дилеми «Я».

СРС: Індивідуальна ідентичність як екзистенційна проблема.

Семінарське заняття 7. Емпіричне дослідження національної ідентичності (практичне заняття).

План: Завдання виконуються на прикладі ISSP-1995, 2003: National Identity. Загальна структура анкети, тематичні блоки. Блок з вивчення національної ідентичності: структура і зміст (питання N1-N12, Q1-Q21). Розподіліть всі питання із блоків N1-N12, Q1-Q21 за темами. Які концептуальні поняття, конструкти досліджуються за допомогою цих питань? Сформулюйте 2 гіпотези, використовуючи тільки змінні із блоків N1-N12, Q1-Q21. Наведіть обґрунтування для ваших гіпотез. Придумайте та обґрунтуйте (за допомогою логічних або/та теоретичних аргументів) ще три гіпотези, в яких використовуються змінні як із блоків N1-N12, Q1-Q21, так і з інших частин анкети (напр., соціально-демографічні характеристики респондентів).

СРС: Спробуйте перевірити висунуті та обґрунтовані вами гіпотези, використовуючи дані Міжнародної програми соціального дослідження. Можна обрати будь-яку країну. Бажано провести аналіз даних в динаміці за 1995 та 2003 рр.

Семінарське заняття 8. Європейська ідентичність.

План: Географічні та культурні кордони Європи. Передумови та труднощі формування європейської ідентичності (ЄІ). Чи ЄІ є необхідною? Аргументи «за» та «проти». Можливості конструювання ЄІ. Чи ЄІ є можливою? Джерела та прояви європейського соціокультурного розмаїття. Особливості ЄІ.

СРС: Спільні риси європейських народів як основа для конструювання ЄІ.

6. Самостійна робота студента/аспіранта

Самостійна робота здобувача включає:

підготовка до аудиторних занять – 86 год;

підготовка до модульної контрольної роботи – 4 год;

підготовка до екзамену – 30 год.

Загалом – 120 год.

Під час планування індивідуального завдання з певного ОК необхідно забезпечити баланс часу СРС відповідної освітньої компоненти. Підґрунтям цього розрахунку є орієнтовні норми часу на виконання здобувачами вищої освіти окремих робіт:

Вид роботи	Підготовка до одного аудиторного академічного часу					Підготовка та складання		Виконання	
	Лекції	Практичні	Семінарські	Лабораторні	МКР* (денна)	Залік	Екзамен	ІСЗ (денна)	ДКР (заочна)
Норма часу (год.)	0,3-0,5	0,5-1	1,5-2	1-1,5	2	6	30	10-15	10-20

Самостійна робота є однією із складових навчального процесу, на яку має припадати значний обсяг навчального часу. При цьому студент має бути активним учасником навчального процесу, самоорганізовуватися, виробляти навички самостійного пошуку інформації та прийняття рішень.

Опрацювання матеріалу здійснюється переважно шляхом уважного прочитання лекційного матеріалу, виділення в ньому основних та другорядних моментів. У випадку зіткнення з незрозумілими моментами необхідно звернутися до відповідних тем в запропонованих рекомендованих джерелах.

Опрацьовуючи певну лекцію доцільно повторювати основні моменти попередніх лекцій, виділяючи можливі зв'язки між розглянутим раніше, та розглянутим тепер.

Студенти самостійно опрацьовують наступні питання:

1. Порівняти поняття «соціальна роль» і «соціальна ідентичність». Записати в таблиці критерії порівняння та результати аналізу.
2. Визначити внесок Е.Еріксона в розвиток соціальної теорії ідентичності.

3. Проаналізувати результати тесту на визначення локусу контролю.
4. Проаналізувати результати тесту 20 самовизначень «Хто Я?» згідно запропонованої викладачем схеми.
5. Порівняти імпульсивне та рефлексивне «Я» (I – me). Результати порівняння презентувати у вигляді таблиці.
6. Порівняти основні положення теорій ідентичності, сформованих в рамках символічного інтеракціонізму, феноменології та етнометодології. Зробити висновки.
7. Розглянути три моделі конструювання ідентичності М.Кастельса та застосувати їх до конкретного прикладу.
8. Зробити опорний конспект праці Н.Еліаса «Зміна балансу між «Я» та «Ми». Визначити основні причини зміни балансу між особистою та колективною ідентичностями.
9. У вигляді тез викласти основні положення радянської «культурно-історичної школи» (Л.Виготський, А.Лурія, А.Леонтьєв, М.Бахтін).
10. Ознайомитися з аналітичною моделлю вивчення колективних ідентичностей Р.Ебделала та застосувати її на конкретному прикладі.
11. Порівняти два вимірювальні інструменти для вивчення соціальної ідентичності. Вказати на їхні сильні та слабкі сторони.
12. Проаналізувати методику вивчення ідентичності, що використовувалась в дослідженні «Львів-Донецьк». Зробити висновки щодо пізнавальних можливостей запропонованих підходів.
13. Проаналізувати дані, отримані за допомогою метода семантичного диференціалу.
14. Проаналізувати запропонований викладачем текст за допомогою дискурс-аналізу.
15. Застосувати біографічний метод до проблематики соціальної ідентичності
16. Розробити коротку програму проведення дослідження соціальної ідентичності з використанням одного із якісних методів.
17. Проаналізувати результати фокус-груп, присвячених проблемам європейської ідентичності.
18. Проаналізувати запропонований викладачем текст методами дискурсивної психології та критичного дискурс-аналізу.

Політика та контроль

7. Політика навчальної дисципліни (освітнього компонента)

Відвідування занять та виконання завдань

Відвідування лекційних занять є бажаним. Для студентів, які бажають досягти відмінних або хороших результатів у навчанні, активна робота на лекційних заняттях є необхідною передумовою. Однак відпрацювання пропущених лекцій не вимагається.

Під час вивчення курсу студенти виконують значний обсяг самостійної дослідницької роботи в малих групах. На основі засвоєння теоретичних знань студенти складають дослідницькі програми, які спираються на якісні методи. Готуючи програми та виконуючи дослідження тих чи інших форм і проявів соціальної ідентичності, студенти на практиці вчаться працювати з якісними методиками, отримувати та обробляти емпіричні дані, інтерпретувати їх та робити так званий «щільний опис». Від студентів очікується вміння застосовувати теоретичні положення на практиці. Студенти навчаються застосувати базові концептуальні поняття і терміни, що використовуються в рамках різноманітних теорій ідентичності, до аналізу проблем сучасного українського соціуму; розробляти програму та проводити самостійне міні-дослідження соціальної ідентичності із застосуванням окремих соціологічних теорій, аналізувати отримані результати; застосовувати соціологічні методи

дослідження процесів міжгрупової та міжкультурної взаємодії; проводити вторинний аналіз соціологічних даних щодо різних типів і форм ідентичності.

Відвідування практичних (семінарських) занять є обов'язковим. Пропущені практичні (семінарські) заняття слід виконати самостійно.

Рейтинг студента значною мірою формуватиметься за результатами його роботи на практичних (семінарських) заняттях. Кожне пропущене практичне заняття (незалежно від причин пропуску) знижує підсумковий рейтинг студента з дисципліни. Контроль знань (розуміння) студента пропущених тем (виконання завдань) відбуватиметься під час спілкування з викладачем. Студент, який виконає відповідні завдання (надасть відповіді на запитання) отримуватиме відповідні бали до рейтингу залежно від якості відповідей (виконання завдання).

Форми роботи

На лекціях висвітлюються зміст основних теоретико-методологічних засад і базових концептуальних понять й термінів, що використовуються в рамках різноманітних теорій ідентичності, сучасного концептуального апарату ідентифікаційного аналізу, теоретико-методологічні основи сучасних концепцій ідентичності, суть та основні аргументи різних теоретичних шкіл і напрямів дослідження проблем ідентифікації, предметна специфіка вивчення ідентичності в рамках філософії, психології, соціальної психології, антропології та соціології, а також місця теорії ідентичності в соціологічному дискурсі, зміст найважливіших теорій ідентичності та їх продуктивних можливостей при аналізі сучасних ідентифікаційних процесів, значення теорій ідентичності для проведення прикладних соціологічних досліджень, результати застосування теорій ідентифікації в процесі дослідження українського соціуму, в т.ч. проблем виникнення та вирішення конфліктів, а також особливості дизайну, організації та проведення досліджень з проблем соціальної ідентифікації. Таким чином, лекція поєднує в собі як теоретико-методологічну, так і методико-практичну складові аналітичного процесу. В сучасному соціально-гуманітарному знанні відсутній єдиний підхід до осмислення ідентифікаційних процесів. Множинний характер теорій ідентичності та ідентифікації передбачає необхідність їх систематизації, визначення теоретико-методологічних засад існуючого концептуального різнобарв'я, з'ясування їх епістемологічних можливостей при вивченні сучасного суспільства. Всі ці питання займають важливе місце в професійній підготовці соціологів і акумулюються в курсі «Соціальна ідентичність та конфлікти в модерному соціумі». Тематика лекцій висвітлена у робочій програмі дисципліни. Вітаються питання від студентів до викладача під час лекції. Лектор може ставити питання окремим студентам або аудиторії загалом. Вітається діалог між студентами і викладачем на лекції.

Від студентів очікується вміння застосовувати теоретичні положення на практиці. На практичних заняттях будуть обговорюватися проблемні аспекти використання різних методів аналізу соціологічної інформації. Під час практичних занять викладач узагальнюватиме та аналізуватиме помилки і недоліки проведеної студентами роботи з обробки та аналізу кількісної соціологічної інформації, відповідатиме на питання студентів, студенти працюватимуть над помилками та недоліки один одного. На заняттях використовуватимуться різні кейс-стаді, робота з різноманітними базами даних, активні методи навчальної діяльності в парах і мікрогрупах. Під час практичних занять студенти працюватимуть з різноманітними джерелами соціологічної інформації, вчитимуться аналізувати її.

Правила поведінки на заняттях

Під час проведення занять рекомендується відключати телефони з метою досягнення більшого рівня уваги та сфокусованості на навчальній діяльності. Водночас, за рекомендацією

викладача можна користуватися засобами зв'язку для пошуку інформації на гугл-диску дисципліни або в інтернеті.

Від студентів під час занять – як семінарських, так і лекційних, очікується активна діяльність, участь в обговоренні питань, виконання практичних завдань, вправ і задач, постановка запитань, внесок у колективну дискусію тощо.

Під час відповідей на практичних заняттях не слід читати зі смартфона, планшета або ноутбуку. Варто використовувати зроблені студентом нотатки, конспекти прочитаного навчального матеріалу та проведений самостійно вдома або на парі аналіз даних.

Політика дедлайнів та перескладань

Кожне письмове домашнє завдання, про яке викладач повідомлятиме заздалегідь, має бути виконане до початку відповідного практичного (семінарського) заняття. Виконане завдання треба здати за день до дати відповідного заняття (виставити на сторінці дисципліни в Google Classroom – у випадку дистанційного (онлайн) навчання, переслати на електронну пошту викладача – у випадку очного навчання).

Політика університету

Академічна доброчесність

Політика та принципи академічної доброчесності визначені у розділі 3 Кодексу честі Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського». Детальніше: <https://kpi.ua/code>.

Норми етичної поведінки

Норми етичної поведінки студентів і працівників визначені у розділі 2 Кодексу честі Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського». Детальніше: <https://kpi.ua/code>.

Політика використання штучного інтелекту

Політика використання штучного інтелекту та її принципи регламентуються наказом «Політика використання штучного інтелекту для академічної діяльності в КПІ ім. Ігоря Сікорського». Детальніше: <https://osvita.kpi.ua/node/1225>.

8. Види контролю та рейтингова система оцінювання результатів навчання (PCO)

Рейтинг студента складається з балів, які він отримує за:

1. відповіді на семінарських заняттях;
2. модульна контрольна робота
3. екзамен

1. Відповіді на семінарських заняттях.

Ваговий бал – 5 балів при відповіді на одне питання. Максимальна кількість балів на всіх семінарських заняттях дорівнює $\text{гсем} = 5 \text{ балів} * 8 = 40 \text{ балів}$.

При відповіді на кожне питання студент отримує:

– «відмінно», повна відповідь (не менше 90% потрібної інформації) якщо при відповіді студент демонструє глибоке знання матеріалу, логічно і послідовно його викладає, дає обґрунтовані

висновки, вільно оперує конкретними даними, з легкістю і переконливо відповідає на поставлені питання – 5 бали;

– «добре», достатньо повна відповідь (не менше 75% потрібної інформації), або повна відповідь з незначними неточностями, відповідає на більшість з поставлених питань – 4 бали;

– «задовільно», неповна відповідь (не менше 60% потрібної інформації) та значні помилки, на поставлені питання відповідає слабо, або не відповідає взагалі – 3 бали;

– «незадовільно», відсутня робота на семінарі – 0 балів.

2. Модульна контрольна робота.

Ваговий бал – 10.

Критерії оцінювання:

- «відмінно», тема розкрита повною мірою (не менше 90% потрібної інформації), робота написана самостійно, відповідає встановленим вимогам та здана вчасно – 9-10 балів;
- «добре», тема розкрита не досить повно (не менше 75% потрібної інформації), наявні незначні відхилення від встановлених вимог, здана вчасно – 7-8 балів;
- «задовільно», тема розкрита погано та/або наявні суттєві відхилення від встановлених вимог та/або робота здана із суттєвою затримкою – 6 балів;
- «незадовільно», робота не відповідає вимогам – 0 балів.

3. Екзамен.

Ваговий бал – 50.

Екзамен передбачає усні відповіді на питання, перелік яких наведений у додатку 2.

Критерії оцінювання:

- 40-50 балів – студент відповідає на майже всі питання екзамену, демонструє глибоке знання матеріалу, логічно і послідовно його викладає, дає обґрунтовані висновки, вільно оперує конкретними даними, висловлює власну позицію з дискусійних питань, демонструє ознаки теоретичного мислення та соціологічної уяви;
- 30-39 балів – студент відповідає на більшість питань екзамену, демонструє хороший рівень знання матеріалу;
- 20-29 балів – студент відповідає на приблизно половину питань екзамену, демонструє доволі поверхневі знання;
- 0-19 балів – студент відповідає лише на окремі питання екзамену, не має власної позиції, допускає суттєві неточності.

Заохочувальні бали (не більше 10 балів за усі види робіт):

- за науково-дослідницьку діяльність (участь у конференціях, «Днях науки ФСП», конкурсах студентських робіт, публікації);
- участь у факультетських олімпіадах з навчальної дисципліни та всеукраїнських олімпіадах.

Умови позитивної проміжної атестації:

Для отримання «зараховано» з першої проміжної атестації студент повинен мати не менше ніж 12 балів, для отримання «зараховано» з другої проміжної атестації студент повинен мати не менше ніж 24 бали.

Умови допуску до екзамену:

Умовою допуску студента до екзамену є отримання попередньої рейтингової оцінки не менше як 24 бали.

Таблиця відповідності рейтингових балів оцінкам за університетською шкалою:

Рейтингова оцінка здобувача (бали)	Університетська шкала оцінок рівня здобутих компетентностей (результатів навчання)
100-95	Відмінно
94-85	Дуже добре
84-75	Добре

74-65	Задовільно
64-60	Достатньо
Менше 60	Незадовільно

Можливі відмітки у відомості семестрового контролю:

Не допущено	Невиконання умов допуску до семестрового контролю
Усунено	Порушення принципів академічної доброчесності або морально-етичних норм поведінки
Не з'явився	Здобувач, був допущений, але не з'явився на екзамен

Перегляд рейтингової системи оцінювання впродовж семестру

Перегляд РСО може здійснюватися за вмотивованою заявою здобувача, що вивчає ОК, органу студентського самоврядування або профспілкового комітету студентів, поданою на ім'я завідувача забезпечуючої кафедри. Процедура перегляду визначена у розділі 7 Положення про систему оцінювання результатів навчання в КПІ ім. Ігоря Сікорського https://osvita.kpi.ua/sites/default/files/downloads/Pologennia_RSO_2025.pdf

9. Додаткова інформація з дисципліни (освітнього компонента)

Вимоги до домашньої контрольної роботи (творчого академічного есе) на тему «Хто я? Звідки? Куди прямую?»

МКР виконується у вигляді творчого есе, в якому кожний студент описує та аналізує власну персональну та соціальну ідентичності в динаміці особистої біографії та сімейної історії. Застосовуючи різні методи (автобіографічний, сімейна історія, антропологічний, біографічний, усна історія, аналіз документів, глибинне інтерв'ю, візуальна соціологія тощо), студенти аналізують різні виміри своєї ідентичності на фоні подій і трансформацій, що відбувались з їх родинами на протязі кількох поколінь і великих історичних перетворень, катаклізмів і явищ, що мали місце в житті країни. Завдання сприятиме розвитку соціологічної уяви, формуванню вміння побачити індивідуальний досвід через призму макросоціальних процесів і тенденцій. Загальна тема есе «Хто я? Звідки? Куди прямую?».

Студенти спробують зрозуміти, як сімейний досвід кількох поколінь вплинув на становлення їх як особистостей, як макросоціальні зрушення (політичні події, соціальні та культурні зміни, технологічні інновації тощо) перетворювали їх досвід і досвід їх близьких. Продовженням яких життєвих світів, успадкованих від родинних зв'язків, вони є, і чим вони відрізняються від своїх предків. Завдяки чому вони відрізняються від своїх батьків? Що робить їх унікальними на фоні інших представників свого покоління? Які зміни в ідентичностях відбувались і завдяки яким впливам? Чи їх ідентичність та ідентичність їхніх предків була «приписаною», «з гнізда» (тобто диктувалася середовищем, в якому вони народилися), чи була змінена під впливом обставин? Якщо була змінена, то які саме причини та фактори спровокували ці зміни? Коли і чому вони сталися? Як співвідносяться персональні та колективні компоненти ідентичності? Ці та низка інших питань мають бути в фокусі уваги студентів при написанні даної творчої роботи.

Особлива увага має приділятися конфліктам і способам їх вирішення як рушійним силам становлення та розвитку ідентичності. Очікується, що робота повинна мати логічну структуру, однак заохочується креативний підхід. Опис має бути не тільки насиченим фактами, але й осмисленим за допомогою тих чи інших теорій та концептуальних підходів, що розглядаються в рамках дисципліни.

Обсяг складає 7-10 стор. (1,5 інтервала, шрифт 14, TimesNewRoman).

Перелік питань, які виносяться на семестровий контроль (екзамен):

1. Трактування поняття «ідентичність» в психології та соціології: спільне та відмінне.
2. Концептуальні положення, що розділяються різними теоріями ідентичності.
3. Внесок Е.Еріксона в дослідження ідентичності.
4. Соціально-психологічне осмислення проблеми ідентичності: Я-образ, Я-концепція, самокатегоризація.
5. Тест двадцяти самовизначень («Хто Я?»): методика, пізнавальні можливості, аналіз результатів.
6. Соціальні та інтелектуальні чинники розповсюдження теорій ідентичності в сучасних суспільних науках.
7. Основні функції теорії ідентичності в соціології.
8. Перспективи та складнощі використання поняття «ідентичність» в соціології.
9. Внесок Ч.Х.Кулі в розвиток ідей про природу людського Я. Концепція «дзеркального Я» і первинна група.
10. В.А.Томас як передвісник символічного інтеракціонізму. Установа та визначення ситуації.
11. Теорія ідентичності Дж.Г.Міда.
12. Імпульсивне та рефлексивне «Я» (внутрішньо-психічне – соціальне, І – me). Ідентичність як прийняття ролі іншого.
13. Формування ідентичності в процесі соціалізації. «Значущі інші» та «узагальнений інший».
14. Конструктивістський та есенціалістський підходи в дослідженні ідентичності.
15. Проблема соціальних ідентичностей в сучасній українській соціології: ключові аспекти.
16. Регіональна ідентичність в українському суспільстві.
17. Можливості та сенс порівняння Львова та Донецька через призму соціальних ідентичностей: соціальні, культурно-історичні, національні, демографічні чинники.
18. Методика трендового соціологічного дослідження «Львів – Донецьк: соціологічний аналіз групових ідентичностей та ієрархій суспільних діяльностей – 1994, 1999, 2004, 2009».
19. Ієрархія ідентичностей мешканців Львова та Донецька: спільне та відмінне.
20. Національна ідентичність: сутність і структура.
21. Феномен радянської та пострадянської ідентичності.
22. Регіональне різноманіття та національна ідентичність в сучасному українському суспільстві.
23. Проблематика ідентичності через призму структурно-функціоналістського підходу. Переваги та недоліки цього підходу.
24. Застосування ідей та теорії Мертона в рамках дослідження проблематики ідентичності.
25. Методологія та інструментарій порівняльного дослідження ідентичності: можливості та обмеження (на прикладі польсько-російського проекту).
26. Порівняння польського та російського суспільств через призму ідентифікацій: спільне та відмінне.
27. Зміни в процесах ідентифікації суспільствах, що трансформуються (на прикладі порівняльного польсько-російського дослідження).
28. Продуктивний потенціал ідентифікацій в умовах суспільства, що трансформується.
29. Концепція ідентичності Е.Гіденса. Індивідуальна ідентичність як екзистенційна проблема.
30. Проблеми ідентичності в концепції З.Баумана. «Плинна сучасність».
31. Проблеми ідентичності в концепції І.Гофмана.
32. Ідентичності в епоху глобалізації.
33. Криза приналежності та національна ідентичність в сучасних умовах.
34. Дискурс-аналіз про сутність і механізми конструювання соціальної ідентичності.

35. Влада, знання та ідентичність: дискурс-аналіз М.Фуко.
36. Проблематика ідентичності в критичному дискурс-аналізі.
37. Конверсаційний аналіз та дискурсивна психологія як напрями дослідження ідентичності.
38. Соціально-класова ідентичність.
39. Гендерна ідентичність.
40. Колективна пам'ять як механізм конструювання колективної ідентичності.
41. Політика ідентичності та її наслідки.
42. Мультикультуралізм, політика визнання та ідентичність (Ч.Тейлор).
43. Теорія соціальної ідентичності (Г.Теджфел, Дж.Тернер).
44. Конструювання соціальної реальності та проблема соціальної ідентичності.
45. Публічний вимір релігійної ідентичності в сучасному світі (Х.Касанова).
46. Релігійний фундаменталізм і культурна ідентичність (М.Кастелс).
47. Європейська ідентичність. Ю.Габермас про необхідність і можливість європейської ідентичності.
48. Космополітична (глобальна) ідентичність. У.Бек про космополітичну свідомість.
49. Дослідження соціальної ідентичності в феноменологічній соціології.
50. Специфіка територіальної ідентифікації населення України.

Неформальні дистанційні та онлайн курси

Існує можливість зарахування сертифікатів проходження дистанційних чи онлайн курсів за відповідною тематикою. Використання тих чи інших масових відкритих онлайн курсів (повністю або частково) має бути попередньо узгоджене з лектором. Рекомендуються до вивчення наступні онлайн курсів, наявні на даний момент на провідних освітніх платформах: «Вибрані питання європейської історії» (https://courses.prometheus.org.ua/courses/UCU/History001/2016_T1/about), «Qırım: Крим – це ми» (https://courses.prometheus.org.ua/courses/course-v1:Prometheus+QIRIM101+2021_T2/about).

Інклюзивне навчання

Допускається

Дистанційне навчання

Можливе синхронне дистанційне навчання з використанням платформ для відео-конференцій та освітньої платформи для дистанційного навчання в університеті.

Робочу програму навчальної дисципліни (силабус):

Складено: доцентом кафедри соціології, к.с.н., доц. Коржовим Геннадієм Олександровичем.

Ухвалено: кафедрою соціології (протокол № 14 від 23.06.2025 р.).

Погоджено: Методичною комісією ФСП (протокол № 4 від 24.06.2025 р.).